„אפורים כשקים"*)

זה מזמן הגרגש הצורך בספור ארצישראלי אמיתי, משקף את רוח הארץ וחיי הדור החדש. ספור זה יכול היה להוצר אך ורק על ידי סופר שגדל וחונך באותה המסגרת המשמשת נושא ליצירתו. מבחינה זאת מהוה יגאל מוסינזון פנים חדשות בשורה המצומצמת של המסגרת הספרו־תית הצעירה שלנו. רק לפני שנתיים ראינו את ספרו הראשון סופיע ב„משמר". ומן הספור המפורסם „השעה היעודה" קראנו כבר קטע אחד בילקוט חרצים האחרון.

ארץ ישראל הצעירה והלוהטת משמשת נושא ליגאל בספרו החדש; אותו חוות כביר שכולנו חשים בו משום שכולנו חיים בתוכו, וחוה רב הפנים של קבוץ ועיר. יצירה ובנין, של הגנה והתגרבות. האיש הארצישראלי על כל שמחותיו ומכאוביו, על כל המסרונות והמעלות אשר לו, איש התוות הוה. כמרם־רב־ערך במאבק הכללי — זהו המעין אשר ממנו שואב קמחבר.

במאמרו „ספרות לוחמת" [שבועון־אחדות־העבודה 3.9.46] כותב פ. מתתיהו, כי „ספרות גדולה בימינו אינה נכתבת אלא אם היא מעמידה את עצמה במרכזם של הדיים ושל המאבק. שוב אין שילר (והוא עוד מרם קם) יכול להרחיק את עדותו לתקופת של פילים השני, בדראמה דון קרלוס, כדי לבשר את רעמי המהפכה ואת הלם מצערה של החירות". ואכן, כל גבורין של יגאל, כמעט בלי יוצא מן הכלל, עומדים במרכז המאבק הלאומי, בסבוך ההתמודדות החברתית. ומכאן שאולים גם הרקע והבסיס המוצק לספוריו.

—— ב ——

אפשר לומר בודאות כמעט: יסוד יצירתו של יגאל הוא התוש. יהיה זה הארוס הגלוי או הטמתר המכתן את מהלך הדברים, או תהיה זו הקנאה או הקנאות המקננים בלבו של האדם ודוחפים אותו לקראת מעלות כבירים (מתתיהו שץ"). ויתכן כי זו אחת הסבות להצלחה הגברת של הספר. יגאל מוסינזון שאב מן חמש ודבר אליו. אין כאן שכלי אנטלקטואלי, והנמקת השכלית בוה רק לאחרי כן. מה הסבה לכך? רבות תהיינה התשובות ומספרן כמספר האסכולות הפסיכולו־גיות. אבל לקרא תפשוט ידמת כי יש כאן משהו עמוק הרבה יותר מאשר הנמוק הפסיכולוגי הידוע. כותב דברים אלה שמע הגבות מעניינות בשיחות עם הניכים שונים בתנועת הנוער העובד. חיו שם שאמרו כי כל תאוריי המפעל הארצישר־אלי שלנו אינם להנמקה שכלית פשטנית. אם קיים צורך להסביר לחברי התנועה הציונית בגולה, כי ארץ ישראל בלבדה היא הפתרון היחידי לשאלת היהודים אין הנמקה כזאת הכרחית לנוער שלנו המגשים בארץ ישראל. לנוער זה — כל מפעל הבנין והכבוש, כל המתח העצור באנשי השדות והתעסרות הוא מובן, אלמנטרי, הוא „בכדי". הבנת המפעל, כאהבת המולדת שלנו, באה לנו ממעמקי הנפשים ולא מן התעמקות השכלית.

זו הסבה לאמצעים שבחר בהם. ואילו, לא כל אמצעי ראויים לשבחים כאלה. לא מובנת הסבה לסגנון המחר. מין צורת דבור שאינה שגורה על אנשי העיר ועל אחת כמה וכמה על אנשי הקבוץ. והלוא אותם רצה לתאר. כלום היה צורך, למשל, לשים בפיהם של אנשי עבודה פשוטים את דרי שכונות עוני אביונים את אותו הסגנון המסובך והמצותצת, המזכיר לנו את סגנון מנהלי הגמנסיות הידועים?

—— ג ——

חלק חשוב מספוריו ה„ערבמשיים" מוקדשים לבעיית מקומו חרוחו של הפרט בתוך הכלל השלים. באחד הספורים מתאר צייד — רועה־צאן, המוכר כבשים מן העדר כדי לקנות מכשירי ציוד אשר הקבוץ לא הקציב לו תקציב עבורם. ואם הקציב הקבוץ — ולזל בתשלומים. כי לדברי המזכירות ...„מה יארע, חלילה, אם תחכה שבוע שבועים? ביתים. אחא. מבין אתה. תסתבל בנוף... כי... אין תופש לאמנים־ליצור כאות נפשם עד שלא יעלה ה־ס־ר־צ־י־א־ל־י־ם ד' והאיש השבור ברוחו, לעיני האספה הכללית ש־תתאספה לחרוץ עליו את דינו, משליך את ציודיו לכל העברים וחוצץ: „הנה חו הלחם שלי ולחמו הלחם! הלחם! הנה ראיתם אתם — איניי גנב. אני..."

ספור אחד מתאר גודל אשה אשר בעלה יצא בסירת־הבלנים בימי המלחמה בסדיה — ולא חזר יותר, ועקבותיו לא נודעו. היא לא זכתה מימיה בחיי משפחה תקינים, כי בעלה תמיד היה עסוק בעניני עליה ובטחון, תמיד היה במקום הסכנה — רק לא בביתו. וגולים לעיניו יסודי האשה, כל הגודל האיום של חוסר הידיעה — אם חי בעלה או מת; הסתגרותה התולכת וגוברת בתוכבי עצמה עולה בד בבד עם חימתה השער־כת, עם העדר רצונה להבין מדוע דוקא הוא, הוא חייב היה ללכת תמיד ולא האחרים, למה לא בעלה של פלונית, למה רק הוא...

„השעה היעודה" מהוה אנדיבידואליזציה כש־רונית של אחד הספורים היפים ביותר במציאות הע"י החדשה. קסום איש השורה, גדלותו ופש־טותו של הצעיר העברי בתפקיד: ע מ י ק ם, בתוך חלוצי שופע סמפטיות ולבביות, היודע לבנות וליצור אבל גם להשמיד ולחבל; עמיקם זה יושב בקפה־אמנים בתל־אביב וממתין לשמוע את התפרצות המצות אשר הדביק אל סירות המשמר בגמל שעה קלה קודם לכן.

ובאידיליה הנחמדה „היורה", ברוך תקין, הקבוצניק החוזק מופיע לפניו ביום שאמר לו בנו: „אבא, אני נגנב לחדר משפחה" — והוא אותו בן אשר „לפני שנים מעטות היה בע־חילת מכבדו מרטיב מכנסיו"... תמונת מלבבת זו, צרוף של פשטות כפרית ועדינות מעולה מגלת את הלוט מעל תהליך בריא של יצירה.

המסובך והמצותצת, המזכיר לנו את סגנון מנהלי הגמנסיות הידועים?

—— ד ——

חלק חשוב מספוריו ה„ערבמשיים" מוקדשים לבעיית מקומו חרוחו של הפרט בתוך הכלל השלים. באחד הספורים מתאר צייד — רועה־צאן, המוכר כבשים מן העדר כדי לקנות מכשירי ציוד אשר הקבוץ לא הקציב לו תקציב עבורם. ואם הקציב הקבוץ — ולזל בתשלומים. כי לדברי המזכירות ...„מה יארע, חלילה, אם תחכה שבוע שבועים? ביתים. אחא. מבין אתה. תסתבל בנוף... כי... אין תופש לאמנים־ליצור כאות נפשם עד שלא יעלה ה־ס־ר־צ־י־א־ל־י־ם ד' והאיש השבור ברוחו, לעיני האספה הכללית ש־תתאספה לחרוץ עליו את דינו, משליך את ציודיו לכל העברים וחוצץ: „הנה חו הלחם שלי ולחמו הלחם! הלחם! הנה ראיתם אתם — איניי גנב. אני..."

ספור אחד מתאר גודל אשה אשר בעלה יצא בסירת־הבלנים בימי המלחמה בסדיה — ולא חזר יותר, ועקבותיו לא נודעו. היא לא זכתה מימיה בחיי משפחה תקינים, כי בעלה תמיד היה עסוק בעניני עליה ובטחון, תמיד היה במקום הסכנה — רק לא בביתו. וגולים לעיניו יסודי האשה, כל הגודל האיום של חוסר הידיעה — אם חי בעלה או מת; הסתגרותה התולכת וגוברת בתוכבי עצמה עולה בד בבד עם חימתה השער־כת, עם העדר רצונה להבין מדוע דוקא הוא, הוא חייב היה ללכת תמיד ולא האחרים, למה לא בעלה של פלונית, למה רק הוא...

„השעה היעודה" מהוה אנדיבידואליזציה כש־רונית של אחד הספורים היפים ביותר במציאות הע"י החדשה. קסום איש השורה, גדלותו ופש־טותו של הצעיר העברי בתפקיד: ע מ י ק ם, בתוך חלוצי שופע סמפטיות ולבביות, היודע לבנות וליצור אבל גם להשמיד ולחבל; עמיקם זה יושב בקפה־אמנים בתל־אביב וממתין לשמוע את התפרצות המצות אשר הדביק אל סירות המשמר בגמל שעה קלה קודם לכן.

ובאידיליה הנחמדה „היורה", ברוך תקין, הקבוצניק החוזק מופיע לפניו ביום שאמר לו בנו: „אבא, אני נגנב לחדר משפחה" — והוא אותו בן אשר „לפני שנים מעטות היה בע־חילת מכבדו מרטיב מכנסיו"... תמונת מלבבת זו, צרוף של פשטות כפרית ועדינות מעולה מגלת את הלוט מעל תהליך בריא של יצירה.

של בנין טוב. של השתרשות והתקדמות. והשמור הקל והסגנון שהוא רק בספור זה מתקבל על הדעת. מקום שהוא משתנה וגמיש ומתמצא ב־סביבות שונות מוסיפים משלהם. אין אנו שותים „כוסית יין" אלא כמובן „ספל יין" (והלוא כך הדבר?) ועוד כאלה הרבה.

גבורים אלה, העולים מתוך נוף הארץ, בעלי טבע אקטיבי, אשר המאבק הוא חלק ממותם. כאשר הצמיחה היא חלק בל ישרד מהם מחבבים עלינו ספר זה. זכות היא למחבר שהצליח להמנע ממה שלא כל המתארים את חיי הקבוצים הצ־ליחו להמלט. אין הוא נתפס לאידאליזציה זולת והתמכרות לאפקטים. ב„אפורים כשק" רואים אנו את החיים האי"יים כפי שהם, היפה והנעלה שבהם אבל גם המכוער והירוד. סבעיות זו, חיוב החיים באשר הם חיים משותפת ליגאל ולמרבית הגדולה של הדור החדש. מכל ספור בוקעת שמ־חת החיים של הצעיר העברי במולדת. זהו רגש החדוה הנהדר כי נתן לו „לקוח חבל במשתה" כדברי פ. מ. מיוצ'ב בשירו הידוע.

עמוס אילון

„באה מנוחה לדעת
ומרגוע לעמל..."

יוֹשֵׁב רוֹעֶה, מַקֵּל בְּיָדוֹ.
שָׁמַע אֶב־רַחוּם, מַקְשִׁיב אֶב־רַחוּם.
בָּרְחוֹב יָשׁוֹר הַפָּחִיז עִם חֶלְדַּת־שַׁלֶּכֶת.
וְלֵילָה עַל־פּוֹשֵׁי יְקָשִׁים רוּחוֹת קָרִים.
יְקָשִׁים רוּחוֹת קָרִים, וְצַלַּלְתָּ הַנָּבִי
יָשֵׁן וְקַדְמוֹנִי, נִגְּשׁ בְּאֵלוֹהוֹת.
נֶפֶשׁ, כְּמַהֲבָה, נִפְלָא, נֶפֶשׁ־לָכֶם.
כְּקוֹנֵק הַקְּהוּמִים בְּלֵב הַשְּׁמָחוֹת.
זֶה רַחוּקָךְ, נִגַּר; בָּרָק, וּבְשָׂרִים.
קָשֶׁה עֲשִׂים, בְּמִגְדָּלֵי־בֶּקֶל.
חֵלֶד! זֶה לֹא יוֹפִיעַ לֹא יִכָּלֵא, לֹא יִשָּׁרִים.
לֹא סִפֵּק הַקָּמָה סוֹכָה, לֹא חַרְקָה לֹא עֵל.
וּבָא עִמִּי הַלַּיְלָה; נְעוּרִי, קְרוֹבִי.
בְּמַהֲבָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֵינָהּ נִשְׁכַּחַת.
הַמַּסְכֵּת הַמּוּר בְּשׁוּחַר הַמְּפוֹרָזוֹן
אֵין הַמּוֹעֲדִים לִיקָם עַל מִפְתַּנֵי הַשַּׁחַר,
הַמַּסְתִּיר בְּגַרְגַּךְ אֵשֶׁם, עֵד אֵין מַרְגּוֹעַ.
בְּנֵדֵי־הַשָּׁלוֹם, בְּלֵבָב הַחוֹלְכִים
וְקוֹלַע בֶּן־כּוֹכָב יְעוֹר קָדוֹם, נָבוֹן.
וְאֵינוֹ נַעֲקָרוֹ זָר וְקָרִים.

חיים גורי

*) „אפורים כשק" מאת יגאל מוסינזון, הוצ.